

PREFERENCJA IDEAŁÓW KAPŁAŃSTWA U KLERYKÓW

STUDIUM EMPIRYCZNE NA PODSTAWIE BADAŃ NIEKTORYCH SEMINARIÓW POLSKICH I NRD

Treść: Wstęp. — I. Ideały i ich funkcje w strukturze osobowości. 1. Ideały w strukturze osobowości. 2. Rola ideałów w kształtowaniu się osobowości. — II. Społeczne uwarunkowania powstawania ideałów kapłaństwa. 1. Społeczne wymagania wobec kapłana. 2. Soborowy model kapłana. — III. Preferencja ideałów kapłaństwa u kleryków polskich. 1. Ogólna analiza preferencji ideałów kapłaństwa u kleryków badanych grup. 2. Szczegółowa analiza preferencji ideałów w poszczególnych grupach. — IV. Preferencja ideałów kapłaństwa u kleryków niemieckich. — Zakończenie. — *Zusammenfassung.*

WSTĘP

Jesteśmy świadkami licznych przemian dokonujących się bardzo szybko i ogarniających wszystkie dziedziny życia: ekonomiczną, społeczną, kulturową. Te przemiany powodują także zmiany w świadomości, sposobie myślenia, nastawieniach u ludzi konsumujących wytwory współczesnych osiągnięć¹.

Proces ten ogarnął też Kościół, który musi szybko dostosowywać formy swego oddziaływania do potrzeb ludzi. Na naszych oczach dokonuje się też głęboka przemiana w sposobie myślenia, działania i życia księdza². Długoletni wzorzec księdza zakwestionowano do tego stopnia, że można dziś mówić o poważnym jego kryzysie³. Zmieniły się role księdza⁴, nie wiadomo gdzie są granice jego zadań⁵. Sytuację pogarsza fakt, że społeczeństwo ze swej strony nie jest w stanie zaproponować jednolitego wzorczego, nowego modelu, ideału księdza na dziś.

W różnorodności poglądów, nastawień, wartości, wzorów, interesująca wydaje się być wizja siebie samego jako księdza w przyszłości u kleryków przebywających w seminariach duchownych.

Rozwój człowieka ku osobowości dojrzałej może się dokonać tylko wtedy, gdy człowiek działając wybiórczo z wielu wartości mu proponowanych, potrafi zorganizować w jedność: doświadczenie biologiczne (ukształtowane w rozwoju gatunków potrzeby i popędy), psychiczne i społeczno-

¹ Por. J. Chałasiński: Społeczeństwo i wychowanie. Warszawa 1969 s. 23—27.

² Por. L. Retif: Le pretre cette personne et ce personnage. W: Actes de la IX Conference Internationale (Montreal 1—4, 1967). Rome 1967 s. 71.

³ Por. K. Rahner: Słowo od Redakcji. *Concilium* — Międzynarodowy Przegląd Teologiczny 1969 t. 1—5 s. 152. — R. Poblete-Barth: Crisis sacerdotal. Santiago de Chile 1965 s. 32.

⁴ Por. E. V. Y. Tarancon: Kapłan w Kościele, który się odnawia. *Ateneum Kapłańskie* 1969 z. 3 s. 375.

⁵ Por. L. Kuc: Książd między starym a nowym. *Więź* 1967 nr 5 s. 56—58.

-kulturowe⁶. Potrzebny jest zatem człowiekowi czynnik integrujący osobowość. Tym czynnikiem według np. Allporta jest „filozofia życia”, lub inaczej, ogólny cel działań jednostki dążącej do dojrzałej osobowości, cel który jest ideałem. Ideał według J. Pietera — to „utrwalony cel postępowania, stanowiący wartość nadrzędną dla celów wtórnych, a zarazem reguła postępowania wszelkiego lub w pewnym okresie. Ideał jest z reguły produktem dłuższego rozwoju na tle samowiedzy pod wpływem obiektywnym idei o wartościach, czyli obiektywnych ideałów kultury...”⁷.

Ewangeliczny ideał kapłaństwa jest zasadniczym celem, do którego zmierzają wysiłki kleryków i instytucji — seminariów duchownych. Realizacja jego jednak jest uwarunkowana przez indywidualne cechy psychiczne jednostki oraz warunki ekonomiczne, społeczne i kulturowe. W różnych czasach ten sam ideał jest różnie realizowany. Temu prawu podlega też realizacja ideału kapłaństwa. Jak wszelki ideał, tak i ideał kapłana jest wypadkową wielu czynników. Mówiąc, że podoba mi się ksiądz pobożny, inteligentny, bezinteresowny, kreśli się sylwetkę ideału księdza.

Ideały jakie stawiają wierni kapłanom, oraz jakie stawiają klerycy wobec siebie są bardzo różnorodne. Ideały są zawsze związane z pewnymi wartościami⁸ i pewnymi sposobami ich realizacji. Jednak wskutek takich samych wpływów na wychowanie (szeroko pojęte), oddziaływania soborowej wizji kapłana, klerycy jako grupa mają zbliżone ideały, chociaż indywidualnie wyrażają różne ich preferencje.

W przedstawionych tu badaniach chodzi o 14 ideałów, które są propozycjami realizacji zasadniczego ideału kapłaństwa. Wszystkie one mają formę krótkich charakterystyk cech księdza najbardziej popularnych u ludzi i oczekiwanych od księdza.

Przez preferencję, rozumie się tu wybór jednego z dwóch ideałów w sytuacji alternatywnej (albo-albo). Interesująca jest też zapewne preferencja tych samych ideałów u kleryków niemieckich w zestawieniu z polskimi.

W części badawczej zastosowano psychologiczną metodę „porównywania parami”. Zbudowano 14 ideałów i przedstawiono badanym po dwa ideały (bodźce) we wszystkich możliwych kombinacjach (każdy z każdym), w pewnej określonej kolejności, mającej na celu zmniejszenie błędów systematycznych. W metodzie tej każdy bodziec ma równe szanse wyboru (lub uznania za większy), więc ogólna liczba wyborów może służyć za właściwy wskaźnik jego pozycji rangowej wśród wszystkich porównywanych bodźców. Wiemy wówczas nie tylko to, że wobec jakiegoś ideału badany zajmie bardziej przychylną postawę niż wobec innych, ale znając różnicę w liczbie wyborów, ma się pewne pojęcie o wielkości tej różnicy. Ustalając na jakie bodźce (ideały) zgadza się respondent, można określić jego postawę odpowiadającą pozycji poszczególnych ideałów, które wyrażają jego własną, osobistą opinię. Zaletą metody jest to, iż respondent zmuszony jest do porównywania każdego bodźca z każdym innym, i to

⁶ E. R. Hilgard: Wprowadzenie do psychologii. Tłum. J. Radzicki. Warszawa 1967 s. 690.

⁷ J. Pieter: Słownik psychologiczny. Wrocław 1963 s. 106.

⁸ Por. A. Niesiołowski: O istocie, genezie i funkcji ideałów. *Kultura i Wychowanie* 1938 z. 5 s. 286—303

w krótkim czasie. Porównując zaś tak, wyraża swą rzeczywistą postawę wobec danego bodźca (ideału) w chwili badania.

I. IDEALY I ICH FUNKCJE W STRUKTURZE OSOBOWOŚCI

1. IDEALY W STRUKTURZE OSOBOWOŚCI

Pełna wiedza o człowieku, w aspekcie jego życia psychicznego, to gruntowna znajomość jego osobowości. Wszelka zaś próba sformułowania odpowiedzi na pytanie o istotę osobowości opiera się o problem jej struktury. Problematyka struktury osobowości nie jest nowa, a mimo to niejasna do dziś¹.

Przez dłuższy czas teoretycy swą uwagę skupili na pytaniu z czego składa się osobowość, jakie elementy ludzkiej psychiki ją stanowią; które z tych elementów są kierownicze, a które podporządkowane, które z nich decydują o charakterze zachowania się jednostki. Można powiedzieć, że interesowano się, i czyni się to dziś, elementami osobowości oddzielnie, zakresami ich funkcjonowania, stopniem podporządkowania aktywności elementów niższych nadrzędnym, zakresem kompetencji itd. Szczegółowe analizy mają pozwolić zrozumieć lepiej osobowość, która jest przecież „najwyższą instancją regulacji i centralnym systemem integracji zachowania się”².

Próby opisu w systematyczny sposób tego, co nazwano strukturą osobowości, to teorie osobowości. Jest wiele grup tych teorii. Za Hilgardem³ można rozróżnić cztery grupy teorii: typów, cech, rozwoju oraz dynamiki osobowości, w zależności od tego, jaki rodzaj kryterium określa osobowość.

Interesujący jest allportowski model osobowości, który można umieścić w grupie teorii cech⁴. Według Allporta wewnętrzne przeżycia i reakcje są bardzo podobne wśród wszystkich ludzi. Są jednak trwałe rozpoznawalne cechy specyficzne dla każdej jednostki. Każda osobowość jest bowiem wynikiem swego rozwoju i można ją rozumieć na podstawie znajomości historii tego rozwoju, jej własnego wyposażenia neurofizjologicznego, ale wkomponowanego w środowisko i grupę społeczną, w której się znajduje. Określenie aktualnej osobowości jest możliwe więc tylko na podstawie jej aktualnych dyspozycji i działań⁵. Osobowość łączy w pewną, wzajemnie powiązaną całość, różne układy, dzięki czemu te pozostają w ciągłym rozwoju do pełnej dojrzałości. Owe układy — elementy — oddziałując na siebie tworzą nowe jakości. W wyniku ich aktywności powstają programy zachowań się jednostki w określonych sytuacjach. Wśród ustabilizowanych programów znajdują się postawy⁶.

Postawy są zasadniczymi elementami osobowości. Zrozumienie ich, to

¹ Por. S. Gerstmann: *Osobowość*. Warszawa 1970 s. 90.

² Por. M. Maruszewski — J. Reykowski — T. Tomaszewski: *Psychologia jako nauka o człowieku*. Warszawa 1967 s. 110.

³ Por. E. R. Hilgard, jw. s. 690—730.

⁴ Tamże, s. 697.

⁵ Por. G. W. Allport: *Personality: A Psychological Interpretation*. New York 1938 s. 313.

⁶ Tamże, s. 139.

kluczowe zadanie w badaniu osobowości⁷. One stanowią o zachowaniu się ludzkim, kondensują i szeregują potrzeby, tworzą je, oraz umożliwiają ich właściwe zaspokojenie, co z kolei jest warunkiem rozwoju osobowości⁸. Rozwój ten posiada swój istotny cel, którym jest dojrzała osobowość⁹.

Człowiek dysponuje licznymi sposobami realizacji swoich celów, ale działanie jego zwykle posiada węższy zakres. Człowiek rozwija się tak, jakby pewne drogi i sposoby działania z góry odrzucał a inne specjalnie preferował¹⁰. Tę selektywność dróg działania i kierowania dokonuje jednostka właśnie przy pomocy tych programów — postaw¹¹. Postawę można zdefiniować jako stały system trzech komponentów, skupiających się wokół przedmiotu: przekonanie o przedmiocie — komponent poznawczy, uczucie związane z przedmiotem — komponent uczuciowy, dyspozycja do działania wobec tego przedmiotu — komponent tendencji do działania¹². Według Allporta — postawa jest umysłowym i nerwowym stanem gotowości, zorganizowanym przez doświadczenie a wywierającym kierowniczy wpływ na reakcję jednostki na wszystkie przedmioty i sytuacje, z którymi jest związana¹³. Zdaniem Allporta najlepiej można poznać osobowość przez analizę jej cech, a zwłaszcza postaw. W tych ostatnich zaznacza się też hierarchia wartości uznawanych przez jednostkę.

Allport uważa, że osoba rozwija się przekształcając swą wewnętrzną strukturę od zadatków wrodzonych do coraz bardziej autonomicznych form zachowania się, czyli że postawy ustalają się w miarę dojrzewania motywacji. Zachowania jednostki mają swoją motywację. Wszystko się dzieje w niej bowiem z jakiejś przyczyny, w jakimś celu. Dla określenia motywacji zachowania się dzieci może wystarczyć analiza działania popędu. Natomiast dla wyjaśnienia zachowania się dorosłych ludzi to nie wystarcza¹⁴. Tu jednostka w czasie ontogenezy wiąże z biologicznymi motywami różne nabyte motywy społeczne i kulturowe, które stopniowo zaczynają funkcjonować niezależnie od wrodzonych i stają się dominującymi motywami dorosłego, dojrzałego człowieka. Te nowe motywy przyjmują na siebie dynamizm popędów i działają u dorosłego człowieka jako dojrzałe i autonomiczne, różne w celach i charakterze od układów lat dziecięcych¹⁵.

Indywidualny rozwój osobowości zmierza, jak już zaznaczono, do tzw.

⁷ Tamże, s. 313.

⁸ Por. M. Maruszewski — J. Reykowski — T. Tomaszewski, jw. s. 101—110.

⁹ Streszczenie referatu doc. Z. Płużek nt. Allporta koncepcja dojrzałej osobowości. W: Sprawozdania z czynności wydawniczej i posiedzeń naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, nr 16, za okres od 1 stycznia 1966 r. do 31 grudnia 1967 r. s. 173—175.

¹⁰ Por. K. Obuchowski: Psychologia dążeń ludzkich. Warszawa 1966 s. 67.

¹¹ M. Maruszewski — J. Reykowski — T. Tomaszewski, jw. s. 119.

¹² Por. W. Pręczyńska: Koncepcja postawy w psychologii. *Roczniki Filozoficzne* 1967 z. 4 s. 25—36.

¹³ Por. G. W. Allport: Attitudes. W: A Handbook of Social psychology. New York 1935 s. 789—844.

¹⁴ Por. M. Maruszewski — J. Reykowski — T. Tomaszewski, jw. s. 214.

¹⁵ Por. E. R. Hilgard, jw. s. 697—699.

dojrzałej osobowości. Według Allporta odznacza się ona m.in.: rozszerzeniem swego ja przez dążenia, planowanie, ambicje, ideały; oraz posiadaniem jednoznacznej filozofii życia¹⁶, którą nazwać można podstawowym programem rozwoju osobowości.

Indywidualny program rozwoju wyzwala w jednostce dynamizmy, które tworzą idealne wzory: siebie samego i porządku, jaki powinien panować na świecie. Osobowość ludzka tworzy wiele idealnych wzorów — modeli. Można powiedzieć, że w stosunku do każdego rodzaju działalności, do każdej instytucji, w stosunku do każdej roli wyznaczonej przez społeczeństwo, w stosunku do wszystkich zjawisk życia, człowiek tworzy wyobrażenia nie tylko o tym jakie one są, ale i jakie być powinny, tworzy idealną wersję świata i siebie samego¹⁷. To dynamizmy uwarunkowane: indywidualnymi czynnikami morfologicznymi, fizjologicznymi, potrzebami, charakterem, zdolnościami, temperamentem, oddziaływaniem społeczności, są tworzone przez osobowość i tworzą osobowość.

2. ROLA IDEAŁÓW W KSZTAŁTOWANIU SIĘ OSOBOWOŚCI

Proces rozwoju osobowości dokonuje się przez zgodne współdziałanie wszystkich elementów struktury osobowości. Najogólniej kierunek tego rozwoju zależny jest od dyspozycji psycho-fizycznych danej jednostki oraz wpływów: biologicznego, społecznego i kulturowego środowiska.

Jak zaznaczono, dużą rolę w rozwoju osobowości odgrywają plany życiowe jednostki, wzorce postępowania, ideały, programy. Każda normalna jednostka w swoim rozwoju wybiera sobie ideały. W dzieciństwie decydującą rolę w ich tworzeniu odgrywają wychowawcy: rodzice, nauczyciele, rówieśnicy, bohaterowie książek, atrakcyjne osoby dorosłe itd.¹⁸. Ideały tworzone w dzieciństwie są jednak nietrwałe i nie mają wielkiego wpływu na kształtowanie się postaw dojrzałych.

Najbardziej bogaty w ideały jest okres dojrzewania, zwany często w psychologii okresem idealizmu młodzieńczego¹⁹. Jest to okres związany z odkrywaniem własnego ja. Ten idealizm nie jest wynikiem dojrzałości osobowej, lecz raczej charakterystycznym szczeblem rozwoju psychiki wieku młodzieńczego. Zjawisko to jest konstrukcją złożoną z różnych wysublimowanych elementów realnej rzeczywistości, ale nie powstaje w wyniku przemyśleń przeszłości i doświadczeń. W tworzeniu ideałów młodzieńczych doniosłą rolę odgrywają elementy emocjonalne. Młodzież patrzy na świat przez ich pryzmat, lecz po konfrontacjach z realną rzeczywistością, ideały te mogą być inicjatorem prawidłowego i dynamicznego rozwoju do osobowości dojrzałej. Badania nad ideałami młodzieży pozwalają poznać symptomy jej głębszych potrzeb, tendencji i zamiłowań²⁰.

Jakkolwiek proces tworzenia ideałów jest znamieny dla okresu

¹⁶ Por. Streszczenie referatu doc. Z. Płużek, jw. s. 173—175.

¹⁷ Por. M. Maruszewski — J. Reykowski — T. Tomaszewski, jw. s. 126.

¹⁸ Por. E. B. Hurlock: *Rozwój młodzieży*. Tłum. B. Hornowski i B. Roseman. Warszawa 1960 s. 531.

¹⁹ Por. S. Szuman: *Psychologia młodzieńczego idealizmu*. W: S. Szuman — H. Weryński — J. Pieter: *Psychologia światopoglądu młodzieży*. Warszawa-Lwów 1933 s. 78.

²⁰ Por. M. Kozakiewicz: *Nowa młodzież*. Warszawa 1965 s. 106.

właścza dojrzewania, to jednak występuje też w późniejszych etapach życia. Ideały są wtedy dojrzałe, trwalsze i bardziej realne. Stanowią one elementy integrujące osobowość.

Gdy analizuje się działalność człowieka dojrzałego, łatwo dostrzec, iż rozmaite chwilowe pragnienia, dążenia i zamiary są zależne jedne od drugich. Stanowią one przejawy niewielkiej liczby zasadniczych dążeń życiowych, które dojrzała osobowość zdołała w sobie wypracować. Realizacja tych zasadniczych dążeń życiowych, które są charakterystyczne dla osobowości dojrzałej dokonuje się drogą jej indywidualnej interpretacji rzeczywistości i przy pomocy własnych środków: postaw, ideałów, planów. Ideały — programy życiowe stają się celem, które chce się osiągnąć; jednocześnie są racją i przyczyną sprawczą działalności skierowanej ku osiągnięciu tego celu. Można dostrzec w nich często nieświadomione tendencje życiowe człowieka, które utrwalone, mogą stać się stale działającymi bodźcami i regulatorami jego postępowania²¹.

Funkcje tych programów — ideałów w rozwoju i kształtowaniu osobowości są liczne i doniosłe²²:

a. Jedną z nich jest motywowanie ludzkiego postępowania. Człowiek jest istotą dokonującą selekcji z szeregu bodźców — wartości, które dochodzą do niego z otoczenia. Procesy percepcji, zapamiętywania, myślenia, działania są uwarunkowane mechanizmami motywacyjnymi, a w tym rzędzie również i ideałami. Lepiej i dokładniej spostrzegamy, pamiętamy, chętniej myślimy o sprawach, które są bliskie naszym ideałom²³. Ideał jako motyw jest jednym z czynników, od których zależy również efekt działania. Przejawia się on jako działanie sił wewnętrznych, które aktywizują człowieka, wytyczają ich kierunek i utrzymują przebieg czynności w tej właśnie orientacji. Wpływ ideałów jako motywów na zachowanie się człowieka zależy od ich właściwości, rodzaju i intensywności. To zaś uzależnione jest od stanu potrzeb niższego i wyższego rzędu, od szans osiągnięcia zamierzonego celu itp.

b. Drugą doniosłą funkcją ideałów-programów jest funkcja kryterium oceny, czyli wzoru służącego do oceny różnych sytuacji życiowych. Określenie wartości jakiegoś działania jest możliwe tylko w odniesieniu do wizji jego idealnego wzoru. Człowiek w codziennym postępowaniu musi dokonywać ciągle ocen i wyborów, musi podejmować decyzje. Oceny te i wybory są uzależnione od systemu wartości danej jednostki. Przed asymilacją wartości proponowanych przez otoczenie, jednostka musi je poznać i ocenić. Odnosi się to również do wartości takich, jak płynące z przyjęcia jakiegoś światopoglądu, postaw, przekonań itp. W tej ocenie i wyborach decydującą rolę odgrywają ideały-programy osobiste postępowania jednostki.

c. Osobowość człowieka jest uzależniona od kontaktów ze społecznym otoczeniem. Społeczeństwo narzuca człowiekowi system norm i wymogów postępowania. W akceptacji ich wyraża się ustosunkowanie danej osoby do innych ludzi. Człowiek do własnego rozwoju potrzebuje innych ludzi, grupy społecznej. Tworzą się różnego typu grupy zależnie od potrzeb danych jednostek. Wśród nich występują często grupy oparte na wspól-

²¹ Tamże, s. 118.

²² Por. A. Niesiołowski, jw.

²³ Por. J. Reykowski: *Z zagadnień psychologii motywacji*. Warszawa 1970 s. 65—86.

nocie ideałów, tzn. że w tych grupach analogiczne ideały-programy życiowe są podstawą doboru członków grupy.

d. Z rolą ideałów jako czynnika selekcji w doborze grupy, wiąże się ich funkcja więzi grupy. Całą wspólność dążeń grupy wyrasta na wspólności tych ideałów-programów.

Jest więc bogaty zespół ról, jakie pełnią ideały w życiu jednostkowym i zbiorczym. Te wzorcze programy życiowe pomagają w podejmowaniu decyzji, w ocenie zdarzeń, w mobilizacji wysiłków ku maksymalnie prawidłowemu i pełnemu rozwojowi jednostki. Nie znaczy to oczywiście, że człowiek kierowany jest w życiu jednym tylko pragnieniem, jednym motywem działania, jednym ideałem. Jest ich wiele. W ramach jakiejś jednej ideologii, w ramach wpływów konkretnej epoki historycznej oraz ducha czasu, jedną osobą kierują systemy motywów, ale pewne z nich są zawsze wiodące.

Dla prawidłowej oceny wartości systemu motywów ludzkiego działania, systemu ideałów, nie wystarczy znajomość ich rodzaju. Trzeba wiedzieć, w jakiej się układają hierarchii, które z nich wybijają się na plan pierwszy, a które pozostają na dalszych.

II. SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA POWSTAWANIA IDEAŁÓW KAPŁAŃSTWA

Ideał, który jest zasadniczym celem wysiłków człowieka, jest realizowany przy pomocy celów pełniących funkcje środków. Rodzaj i hierarchia tych ostatnich zależy nie tylko od cech psychicznych danej jednostki (te mają wpływ także przy wyborze zasadniczego ideału programu jej rozwoju), ale i od wszelkich wpływów środowiska. Wpływa na nie m.in.:

— Przynależność narodowa ze swoją własną kulturą¹, która zawiera gotowe wzory osobowe, normy i stereotypy społeczne, wierzenia i specyficzne formy religijności.

— Określona kultura klasowa, będąca w obrębie kultury narodowej, a tworząca psychikę poszczególnych klas czy warstw społecznych².

— Współczesna psychologia społeczna mówi, że podstawowe grupy społeczne z których jednostka pochodzi lub w których przebywa, mają bardzo istotny wpływ na percepcję, myślenie, uczucie, działanie, przekonanie i postawy; na tworzenie własnych postaw, wzorów, modeli, ideałów³.

Znaczy to, że działanie różnych mechanizmów intrapsychicznych, które wpływają na powstawanie i stabilność postaw, programów życia, ideałów, uzależnione jest od działania pewnego łańcucha mechanizmów społecznych⁴.

¹ Por. T. Mądrzycki: Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw. Warszawa 1970 s. 120.

² Por. Th. Nevcomb — R. H. Turner — Ph. E. Converse: Psychologia społeczna. Tłum. zbiorowe. Wrocław 1970 s. 164.

³ Por. Tamże, s. 166.

⁴ Por. T. Mądrzycki, jw. s. 121.

1. SPOŁECZNE WYMAGANIA WOBEC KAPŁANA

Człowiek żyje w jakiejś zbiorowości ludzkiej. W niej dokonuje się życie społeczne jako zespół zjawisk i procesów zachodzących między ludźmi. Warunki, które umożliwiają powstawanie tych zbiorowości i wywierają wpływ na przebieg zachodzących w nich procesów są następujące: przyrodnicze, ekonomiczne oraz kulturowe⁵. Są to zespoły czynników i sił wyznaczających zjawiska i procesy życia społecznego. Te zespoły ciągle zmieniających się czynników mają wielki wpływ na kształtowanie się stosunków społecznych⁶. Pomijając wpływ zmian w podstawach przyrodniczych na rozwój społeczny, zwrócona będzie uwaga na wpływ zmian w warunkach ekonomicznych i na ich podstawie zmieniających się układów kulturowych. Wynalazki techniczne podnoszą ilość dóbr wyprodukowanych, przyspieszają transport, skracają drogi komunikacyjne, ułatwiają przenoszenie się ludzi i wiadomości. To pociąga za sobą konieczność zmian w stosunkach międzyludzkich. W dalszej konsekwencji te zmiany powodują nowe sposoby myślenia, nowe ideologie, nowy pogląd na świat; budzą nowe potrzeby kulturalne itp.⁷

Dalszym ważnym zespołem czynników i sił wyznaczających zjawiska i procesy życia społecznego jest kultura. Wpływ jej na życie jednostek i zbiorowości dokonuje się różnymi drogami: przez specjalizację, tworzenie i ustanawianie wartości⁸, oraz przez wzory działania i postępowania⁹. Zarówno socjalizacja jak i ustalanie wartości, wzorów i modeli — to najważniejsze sposoby, poprzez które kultura wpływa na przebieg życia społecznego. Pod wpływem tych układów, sił i czynników kształtuje się osobowość człowieka.

Człowiek przychodzi na świat w społeczeństwie zorganizowanym, a więc tworzącym złożoną strukturę. O organizacji społeczeństwa decydują pozycje społeczne¹⁰. Każdy człowiek należący do jakiejś społeczności zajmuje swoją pozycję, z którą powiązane są normy postępowania i zachowania, uznane za idealne. Zachowania zgodnego z normami wypracowanymi przez społeczność, a więc idealnego, oczekuje się od zajmujących jakąś pozycję uznaną przez społeczność.

Z pozycją społeczną jednostki zwykle związane są jej role społeczne¹¹;

⁵ Por. J. Szczepański: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa 1965 s. 19.

⁶ Por. Tamże, s. 105.

⁷ Por. Tamże, s. 148.

⁸ Przez wartość rozumie się tu za J. Szczepańskim dowolny przedmiot materialny czy idealny, idee lub instytucje, przedmiot rzeczywisty czy wymyślony, w stosunku do którego jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują ważną rolę w swoim życiu i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus. Por. J. Szczepański, *iw.* s. 58. System wartości wyznacza wybór środków zaspokojenia potrzeb, wyznacza preferencję w dążeniach. Tamże, s. 60.

⁹ Wzór — wyraża pewną ustaloną i przyjętą w danej kulturze regularność przebiegu zjawisk, jest ustalonym schematem, który pozwala zrozumieć zachowanie się. Model jest schematem pożądanym. Tamże, s. 62.

¹⁰ Por. Th. Nevcomb — R. H. Turner — Ph. E. Converse, *iw.* s. 345.

¹¹ Rola — jest to względnie stały i wewnętrznie spójny system zachowań będących reakcjami na zachowanie się innych osób przebiegających wg mniej lub więcej wyraźnie ustalonego wzoru, który grupa oczekuje od swoich członków. Por. J. Szczepański, *iw.* s. 81.

te zaś stanowią zespół norm i oczekiwań uświadamianych przez jednostkę, która zajmuje określoną pozycję społeczną. Role zawierają w sobie niejako nakazy, którymi są normatywne wskazówki dotyczące wypełniania funkcji związanych z tymi rolami. Jednostka świadoma swej roli i jej wymagań powinna dążyć do zachowań zgodnych z oczekiwaniami społeczności. Na podstawie tego można łatwo przewidzieć zachowanie jednostki w różnych okolicznościach, to zaś tworzy ogólną opinię co do oczekiwań i wnosi harmonię oraz ład w społeczeństwie. Oczywiście normy i oczekiwania w realizacji ról społecznych, jakkolwiek posiadają pewne istotne rysy powszechne, różnić się mogą w zależności od epoki, a nawet kraju. Są też takie sytuacje, w których jednostki pełniące role z racji jakiejś pozycji społecznej nie bardzo wiedzą, jaka jest ich właściwa pozycja i jakie są wymagania ich roli. Odnoszą wrażenie, że ich zachowania nie zadowolają oczekiwań środowiska, a ich pozycja w hierarchii społecznej jest niejasno określona¹². Dzieje się tak wtedy, gdy kultura społeczeństwa lub jakieś instytucje, np. kościelne, są w fazie wielkich przemian. Zachodzi wówczas często konflikt między oczekiwaniami a systemem norm i człowiek staje wobec sprzecznych wymagań. Mamy wtedy do czynienia z tzw. konfliktem ról¹³.

Są tu oczywiście zasygnalizowane tylko niektóre prawidłowości życia społecznego, potrzebne w toku dalszych rozważań.

Znajomość praw społecznych ma ogromne znaczenie dla rozwoju form życia religijnego. Bez odniesienia ich do ewolucji, której podlega ciągle społeczeństwo, niezrozumiałych jest wiele zjawisk w religijności i wymagań społeczeństwa stawianych religii, Kościołowi, księżom. Określenia więc funkcji i form działania religii, w pewnym miejscu i czasie, trzeba szukać nie tylko w doktrynie¹⁴. Religijność bowiem, to fakt nie tylko teologiczny, ale i społeczny. Nie tylko teologicznym, ale i społecznym jest fakt kapłaństwa. Tym samym bowiem wpływem życia społecznego, tym samym prawom i normom, którymi kieruje się społeczność w określaniu pozycji społecznych jednostek, funkcji związanych z tymi pozycjami, ról realizujących te funkcje itd., podlegają wszyscy ludzie. My chcemy zobaczyć w kontekście tych wszystkich uwarunkowań dzisiejszego księdza.

Profil księdza, jego model, cechy wymagane od osobowości księdza, są w dużej mierze postulatami epoki i kultury społeczności, w której on tkwi. Podobnie, wyznaczane księdzu role społeczne, pozostają w ścisłym związku z tendencjami czasu i środowiska. Dzieje się tak dlatego, że ksiądz, jakkolwiek zawsze służy niezmiennym wartościom, to jednak służy także ludziom określonego czasu i miejsca. Jak każdy człowiek, on też potrzebuje integracji w społeczeństwo. Społeczeństwo zaś i jego wytwory ulegają ciągłej ewolucji.

Każda pozycja społeczna ma swój kulturowy ideał, wzór. „Ideał osobowości kulturowej jest ogólnie naszkicowanym modelem, który jednost-

ki realizują w różny zindywidualizowany sposób, zależnie od tego jakie

¹² W. Goddijn: Rola kapłana w kościele i społeczeństwie. W: Ludzie, wiara, Kościół. Tłumaczenie zbiorowe pod kier. B. Cywińskiego. Warszawa 1966 s. 206.

¹³ Por. Th. Nevcomb — R. H. Turner — Ph. E. Converse: Psychologia społeczna, jw. s. 351.

¹⁴ Por. E. Pin: Pobudki religijne a przejście ku społeczeństwu technicznemu. W: Ludzie, wiara, Kościół, jw. s. 176.

pozycje zajmują w społeczeństwie i jakie w nim wykonują czynności podlegające ocenie otoczenia, inaczej w zależności od tego jakie spełniają role społeczne”¹⁵. Przez rolę rozumiemy tu zespół zadań związanych z określonym stanowiskiem społecznym, w tym wypadku ze stanowiskiem kapłana w społeczności. Oczywiście zadania rozumiemy tu szeroko, jako zachowanie się w określonych sytuacjach społecznych, a nie jako wykonywanie obowiązków. Warto nadmienić, że choć role każdego księdza pokrywają się z tym, co przewiduje teologia i prawo kanoniczne¹⁶, to jednak mają one też swą własną specyfikę w zależności od np. warunków ekonomicznych, społecznych, kulturowych, politycznych danego państwa.

Jaki obraz kapłana proponuje współczesność? Amerykański teolog Richard Niebuhr stwierdził, iż dawniej nie poddawano w wątpliwość: zasadniczych zadań kapłańskich i ich hierarchii, cnót wymaganych od kapłana, źródeł jego autorytetu¹⁷. Były to pewniki, które dziś się kwestionuje. Autor ów dalej twierdzi, że kapłaństwo jest zawodem o funkcjach niezbyt dokładnie określonych. Dotąd charakter sakralny kapłaństwa zyskiwał księdzu szacunek i przywileje, które akceptowano bez dyskusji. Ksiądz posiadał w społeczeństwie wyraźną pozycję, określone funkcje i role niemal oczywiste, a także w porządku życia czysto społecznego. Dziś te role są bardzo nieokreślone. Stąd socjologiczna i teologiczna analiza sytuacji księdza w obrębie rozmaitych cywilizacji i w różnym czasie jest koniecznością. Sekularyzacja życia spowodowała, że sfery wpływów rozgraniczają się systematycznie. Doczesność coraz jaśniej określa swoją autonomię i kształtuje się według własnych kryteriów¹⁸.

Zjawiska społeczne, polityczne i kulturowe, szybko zmieniające się, doprowadziły np. do zaistnienia księży robotników na Zachodzie. Wzrasta liczba księży, którzy za zgodą swych biskupów angażują się w pracę zawodową jako ekonomiści, inżynierowie, adwokaci. Niemala liczba księży, zachowując swoje sakralne funkcje, przystępuje do pracy świeckiej na pół etatu. Podczas gwałtownych ewolucji struktur gospodarczych, publicznie zajmuje stanowisko rewolucyjne, co kilkadziesiąt lat temu było nie do pomyślenia¹⁹. W dziedzinie formacji i przygotowania do kapłaństwa uważa się (w Polsce są tego początki w Seminarium Śląskim) za rzecz korzystną, by klerycy i kandydaci do kapłaństwa przebywali przez dłuższy czas na stażach w przedsiębiorstwach świeckich. Kler dąży do wyzwolenia się z ducha kastowości. W działalności świeckiej nie angażuje się po to, by je sakralizować, lecz po to, by zachowując autonomię wartości ziemskich, poprzez nie, świadczyć o obecności Kościoła w świecie²⁰. Funkcje księdza ogranicza się do funkcji kultowych i uwypukla rolę księdza — świadka Ewangelii w świecie. Przechodzi się od świata stabilizacji, pewności, do świata ducha, pluralizmu, ryzyka i współuczestnic-

¹⁵ Por. J. Szczepański, jw. s. 81.

¹⁶ Por. J. Majka: Problem reformy studiów teologicznych w seminariach duchownych. *Ateneum Kapłańskie* 1967 z. 2 s. 176—186.

¹⁷ Por. H. R. Niebuhr: *The Purpose of the Church and his Ministry*. New York 1956 s. 50

¹⁸ Por. E. V. Y. Tarancón, jw. s. 374 n.

¹⁹ Por. M. D. Chenu: Rola księdza w cywilizacji współczesnej. *Concilium*, jw. 1969 t. 1—5 s. 105.

²⁰ Por. Tamże, s. 206.

stwa²¹. W każdej dziedzinie życia społecznego dokonuje się rewizji autorytetów. Wychodzi na plan pierwszy autorytet osobowości, a nie urzędu²². Wszystko to jest wynikiem demokratyzacji stylu życia²³.

Są to skutki nieuniknione w rozwijającym się społeczeństwie. We wszystkich tych procesach uczestniczy Kościół z racji swej społecznej egzystencji, oraz ksiądz, jako członek tej społeczności. Znajduje się on wobec społeczeństwa już w innej sytuacji, od społeczeństwa musi spodziewać się innych oczekiwań, stawiać mu inne wymagania, zadawałać się innymi formami działań i inną oceną siebie. Nowa świadomość społeczna postuluje więc inny obraz księdza. W społecznościach będących w trakcie tak wielkich przemian w każdej dziedzinie życia, trudno jest jednak o trwałe wzory, jasne modele, zdecydowane ideały osobowości. Trudno jest też oczekiwać wyraźnych propozycji modelu księdza dziś i stąd taka wielość ich u współczesnych ludzi.

2. SOBOROWY MODEL KAPŁANA

Sobór określony jako duszpasterski, stwierdził przede wszystkim konieczność odnowienia i przystosowania Kościoła. Konsekwencją tego jest odnowiony i przystosowany do współczesności także model księdza. Dwa dokumenty soborowe: *O postudze i życiu kapłanów*, oraz *O formacji kapłańskiej*, razem z *Konstytucją Dogmatyczną o Kościele* (n. 28) i *Konstytucją o liturgii* (n. 7, 33), tworzą podstawy obrazu kapłana według Soboru Watykańskiego II. Nowe elementy tych dokumentów można ująć w następujące twierdzenia:

a. Kapłan nie jest kimś w rodzaju nadczłowieka. — Podstawą kapłaństwa święceń jest kapłaństwo wspólne wszystkich ochrzczonych (KK n. 10). Kapłan stanowi z Ludem Bożym jedno, choć między nim a ochrzczonymi zachodzi różnica istotna, a nie różnica stopnia (KK n. 10). Jest jednak kapłan z ludzi i dla ludzi postawiony (DK n. 9) i nie może być wyizolowany od ludzi i ich potrzeb (DK n. 10 oraz DB n. 30). Kapłani są z wiernymi całego świata towarzyszami wspólnej drogi (DK n. 22). i razem z nimi uczniami Pana (DK n. 3,5,17; DKF n. 11).

b. Kapłańskie posłannictwo polega na posługiwaniu. — Posługiwanie jest zasadniczym tonem niemal wszystkich dokumentów soborowych. Posługują słowu (DFK n. 4,13; KK n. 28; DB n. 30; KK n. 5,7,13,28), kultowi i uświęcaniu (KK n. 28; DK n. 5,6; DB n. 30).

c. Posługa kapłańska ma się przyczynić do rozwoju i dojrzałości laikatu. — Warunkiem tego jest jedność między kapłanami a laikatem. Kapłani są z jednej strony nauczycielami ludu (DK n. 9; KK n. 28), z drugiej strony uczniami Pana i braćmi ludu (DK n. 9). Powinni pod każdym względem współpracować ze świeckimi. Z uznaniem odnosić się do ich inicjatyw, uznawać doświadczenie i kompetencje świeckich, powierzać im urzędy, do których są zdadni (DK n. 17,21). Kapłani winni mieć na uwadze też dobro społeczne, stać do dyspozycji wszystkich (DK n. 6,9).

d. Posłannictwo kapłańskie jest posłannictwem misyjnym. — Wszyst-

²¹ Por. M. Falacao: Kapłan w świecie współczesnym. *Ateneum Kapłańskie* 1969 z. 3 s. 350—360.

²² Por. R. N. Bellah: Religious Evolution. *American Sociological Review* 29 (1964).

²³ Por. P. Roztworowski: Kryzys dzisiejszej młodzieży a życie zakonne. *Homo Dei* 1962 nr 1 s. 51—56.

kim kapłanom powierza się troskę o cały Kościół (DK n. 10; KK n. 28; DB n. 30; DM n. 39). W pracy duszpasterskiej nie powinni się ograniczać do swojej tylko parafii, lecz powinni się zatroszczyć o wspólne dobro całego Kościoła (DM n. 22). Duch misyjny domaga się też innych metod duszpasterskich (DB n. 13,15), konieczności dostosowywania się (DB n. 8,22), szukania nowych dróg prowadzących do spotkania ze światem (DB n. 28).

e. Pierwszą drogą ku świętości księdza jest jego kapłańska posługa. — W życiu kapłana najważniejszą sprawą jest więź z Chrystusem, upodobnienie się do Niego (DK n. 2,12), by na zawsze kapłan był żywym narzędziem (DK n. 12). Oczywiście świętość kapłańska jest najpierw łaską i darem Boga, ale realizowana jest poprzez rzetelne wykonywanie swoich obowiązków (DB n. 13 i KK n. 41). Kapłan ma osiągnąć swoją doskonałość przez potrójną posługę: słowa, kultu i posługę pasterską (DK n. 13).

Dokumenty soborowe stanowią podstawę dla teologicznego, ascetycznego i pastoralnego pogłębienia i odnowy profilu kapłana. Ojcowie Soboru wyraźnie zdają sobie sprawę z konieczności odmitologizowania wyobrażeń o kapłaństwie. Mistyfikacja bowiem kapłaństwa w czasach, które były nacechowane archaicznym sposobem pojmowania rzeczywistości, nie odpowiada mentalności człowieka dzisiejszego: „... nie mogliby być oni (księża) sługami Chrystusa, gdyby nie byli świadkami i szafarzami innego życia niż ziemskie, lecz nie potrafiliby też służyć ludziom gdyby pozostawali obcymi w stosunku do ich życia i warunków...” (DK n. 3).

Ideał kapłana, wyrosły w klimacie, w którym ksiądz posiadał wszechstronnie uprzywilejowany prestiż społeczny, dziś nie ma już powszechnego pokrycia społecznego. „Niech prezbiterzy szczerze uznają i popierają godność świeckich i właściwy im udział w posłannictwie Kościoła. Niech chętnie słuchają świeckich, rozważając po bratersku ich pragnienia i uznając ich doświadczenie i kompetencje na różnych polach ludzkiego działania, by razem z nimi mogli rozpoznawać znaki czasu (DK n. 9).

To poszerzenie zakresu kompetencji niehierarchów w Kościele jest znamienne właśnie dla nowych czasów, a w nich Soboru Watykańskiego II, bo „... zrodził się nowy ogromny splot problemów domagający się nowych analiz i nowych syntez” (KDK n. 5). Konieczności nowych analiz musiała ulec też wizja kapłana na Soborze, bo już wcześniej uległa ona zmianie w oczach ludzi świeckich i samych księży.

Uwarunkowania społeczne, z którymi wyraźnie liczył się Sobór w swej nauce o Kościele i kapłaństwie, są czynnikiem zasadniczym w projekcji ludzkiej, w zasadzie niezmiennego ideału kapłaństwa ewangelicznego. Stąd ta ludzka projekcja ideału kapłaństwa jest zmienna, uzależniona od czasu, miejsca, kultury.

W ramach ideału kapłaństwa jako faktu teologicznego, a więc w zasadzie niezmiennego, chcemy ukazać formy realizacji tego ideału w aspekcie duszpasterskim, a więc zmiennym, oraz preferencje indywidualnych form realizacji ideału kapłaństwa u kleryków dzisiejszych.

Klerycy dzisiejszych seminariów duchownych, tak diecezjalnych jak i zakonnych, wyszli z pluralistycznych struktur, mniej lub więcej tradycyjnie funkcjonujących parafii, laickich szkół; widzą zmiany w świecie, obserwują odnowę Kościoła, rolę księdza w dzisiejszym świecie. To wszystko ma swój wpływ na kształtowanie się świadomości siebie jako księdza dziś.

III. PREFERENCJA IDEAŁÓW KAPŁAŃSTWA U KLERYKÓW POLSKICH

1. OGÓLNA ANALIZA PREFERENCJI IDEAŁÓW KAPŁAŃSTWA U KLERYKÓW BADANYCH GRUP

W związku z poprzednim rozdziałem pozostaje wyjaśnić, iż ideały przedstawione badanym klerykom są proponowaną wizją duszpasterskich form działania księdza w dzisiejszym społeczeństwie. Wszystkie te tzw. ideały razem stanowią jakąś całość i każdy z nich jest właściwie rozumiany w kontekście innych, oraz stanowi jeden z duszpasterskich aspektów realizacji ideału kapłaństwa w ogóle.

Podane tu zostanie pełne brzmienie tych ideałów:

1. Być księdzem inteligentnym, obeznanym we współczesnej nauce, kulturze i sztuce. Okazywać szerokie zainteresowania i w ten sposób pociągać do Chrystusa. (Kapłan człowiek kultury).

2. Być działaczem charytatywnym. Rozwijać opiekę nad ubogimi w parafii i w ten sposób apostołować. (Apostoł ubogich).

3. Rozwijać apostołstwo chorych. Otaczać chorych w parafii wszelką możliwą opieką. W ten sposób dawać świadectwo Chrystusowi. (Apostoł chorych).

4. W oddziaływaniu kapłana najważniejszą sprawą jest świadczenie dobra każdemu. Okazywanie życzliwości w każdym kontakcie z ludźmi by w ten sposób przybliżyć Chrystusa. (Kapłan człowiek życzliwy).

5. Poświęcić swoje siły i czas młodzieży. Interesować się życiem młodych, z nimi spędzać dużo czasu, zdobyć ich zaufanie, pomagać im w rozwiązywaniu problemów. I tak przybliżać im Chrystusa. (Kapłan młodzieżowiec).

6. Być tolerancyjnym, szanować ludzką wolność myśli i czynu. Swoją światopogląd tylko proponować. Jednakowo traktować niewierzących i wierzących i w ten sposób oddziaływać jako kapłan. (Kapłan człowiek otwarty).

7. Żyć głęboko modlitwą i umieć uświęcać się własną pracą. Uczyć innych takiego kontaktu z Bogiem poprzez służenie w konfesjonale, wskazywanie na różne formy obecności Bożej i różne formy oddawania Mu czci, by w ten sposób przybliżyć Boga. (Kapłan człowiek modlitwy).

8. Pracować naukowo by powiększać wkład ludzi wierzących do skarbcza wiedzy o Bogu-człowieku i świecie; by ukazać ludziom, że światopogląd religijny jest uzasadniony racjonalnie. (Naukowiec).

9. Być ubogim, żyć bardzo skromnie, poprzestawać na małym i tym dawać świadectwo Ewangelii. (Kapłan ubogi).

10. Patrzeć na życie i na swoje powołanie od strony rozwijania bliskich kontaktów z kapłanami. Rozwijać ideał wspólnoty kapłańskiej, pomocy w ich trudnościach duszpasterskich, kłopotach i załamaniach. (Entuzjasta wspólnot kapłańskich).

11. Najważniejszą sprawą życia kapłańskiego to kontemplacja Boga, modlitwa, rozmyślanie, by przez własną doskonałość rozszerzać Królestwo Boże. (Kontemplatyk).

12. Rozwijać życie liturgiczne w parafii, zrozumienie Mszy św. i sakramentów. Uczyć ludzi umiejętności korzystania z liturgii dla swego

religijnego życia i w ten sposób szerzyć Królestwo Boże. (Kapłan liturgista).

13. Poświęcić się głoszeniu Ewangelii przy pomocy różnych form przekazywania Słowa Bożego dziś stosowanych i dostępnych. (Kapłan prorok).

14. Współpracować ze świeckimi. Powierzać im te prace duszpasterskie, które mogą spełniać. Rozwijać apostołstwo świeckich, szerzyć ideał zadań laikatu w Kościele. (Entuzjasta laikatu).

Zbadano ogółem dwustu kleryków. Badanie polegało na tym, że eksperymentator czytał parami wszystkie ideały (14) we wszystkich możliwych kombinacjach (91). Zadaniem każdego było podjęcie decyzji, który z dwóch ideałów preferuje, oraz zaznaczenie swego wyboru na specjalnym arkuszu przez zakreślenie litery *a* lub *b*. W ten sposób każdy badany musiał dokonać 91 wyborów. Każdy wybór wskazuje, który ideał badany preferuje nad inny. Łączna suma wyborów każdego ideału mówi o tym, ile razy badany wybrał poszczególny ideał. Największą liczbę możliwych wyborów jednego ideału jest 13, najmniejszą 0.

Założeniem metodologicznym, leżącym u podłoża tych badań jest stwierdzenie, że liczba wyborów wskazuje na intensywność danego ideału u podejmującego decyzję. Im więcej razy dany ideał został wybrany przez badanego kleryka, tym większą przypisuje on jemu wartość.

Obecnie zostanie przedstawione ogólne zestawienie liczby wyborów (od największej do najmniejszej), oraz procenty wyboru każdego ideału. Podstawą procentu jest liczba 2600, gdyż jest to maksymalna liczba możliwych wyborów dla każdego ideału; gdy $n=200$ ¹.

Tab. nr 1. Zestaw ogólny preferencji ideałów u kleryków polskich

Ranga	Nazwa ideału	Liczba wyborów ²	Procent	Nr ideału
1.	Kapłan człowiek życzliwy	1 883	72,4	4
2.	Kapłan człowiek modlitwy	1 801	69,3	7
3.	Kapłan liturgista	1 783	68,6	12
4.	Kapłan młodzieżowiec	1 507	58,0	5
5.	Kapłan prorok	1 480	56,9	13
6.	Entuzjasta laikatu	1 304	50,2	14
7.	Kapłan ubogi	1 203	46,3	9
8.	Entuzjasta wspóln. kapł.	1 194	45,9	10
9.	Kapłan człowiek otwarty	1 168	44,9	6
10.	Apostoł ubogich	1 155	44,4	2
11.	Apostoł chorych	1 144	44,0	3
12.	Kapłan człowiek kultury	959	36,9	1
13.	Kontemplatyk	956	36,8	11
14.	Naukowiec	663	25,5	8

Razem: 18 200

Z zestawienia widać, że badani klerycy polscy cenią najwyżej ideały: czwarty, siódmy i dwunasty.

¹ n = liczba badanych

² Jeden badany decydował 91 razy. Badanych było 200. Dokonano więc 18 200 wyborów.

Ideał czwarty brzmi: W oddziaływaniu kapłana najważniejszą sprawą jest świadczenie dobra każdemu. Okazywanie życzliwości w każdym kontakcie z ludźmi, by w ten sposób przybliżyć Chrystusa. Przypomnienie jego treści jest wskazane z tego względu, iż, jak zobaczymy, jest to ideał wyraźnie dominujący u większości badanych. Jest to ideał o treści bardzo ogólnej, z powodzeniem mogący mieścić w sobie 13 pozostałych i wiele innych, nie ujętych w naszych propozycjach, lecz też wyrażający najbardziej podstawowy element modelu dobrego kapłana. Mógł on też, dzięki swej rozpiętości, służyć przy podejmowaniu decyzji w badaniach tym, którym brak sprecyzowanej koncepcji swego działania duszpasterskiego w przyszłości. Jakkolwiek dążenie do takiego ideału nie wydaje się być nadzwyczajnym przedsięwzięciem i właściwym tylko kandydatom do kapłaństwa i kapłanom — bo, jak mówi Sobór — jest powołaniem każdego człowieka (KK n. 9,42,49), to jednak właśnie u tych pierwszych jest niejako obowiązkiem wynikającym z natury kapłaństwa (DK n. 2,3) i z oczekiwań społeczeństwa. Znamienne są cechy, jakie Sobór uważa za najważniejsze dla współczesnego księdza: dobroć serca, świętość, siła ducha i stałość, gorąca troska o sprawiedliwość i delikatność (DK n. 3). Są to cechy charakterystyczne dla człowieka, który ma prowadzić dialog ze światem współczesnym. Podobne wyniki dała ankieta przeprowadzona wśród wiernych, którzy na pytanie: co najbardziej podoba mi się u księży?, na pierwszym miejscu postawili gorliwość o chwałę Bożą, a na drugim — dobroć, „ludzkość”³.

W naszych badaniach na 18 200 wyborów dokonanych przez 200 kleryków w 14 ideałach ułożonych we wszystkich możliwych kombinacjach tak, by każdy ideał występował raz w każdym, 1883 wybory przypadły właśnie na ideał czwarty. Różnica, statystycznie nieistotna, w liczbie wyborów oddziela ideał czwarty od siódmego i dwunastego. Przyjrzyjmy się teraz tym dwóm następnym.

Kapłan człowiek modlitwy, przedstawiony w ideale siódmym, to jednocześnie kapłan czynu, uczący innych kontaktu z Bogiem, posiadający umiejętność kształtowania dobrego chrześcijanina różnymi sposobami aktywnej działalności jak: służenie w konfesjonale, wskazywanie na różne sposoby Bożej obecności i wynikające z tego faktu konsekwencje dla życia religijnego; w odróżnieniu od kapłana kontemplatyka, który tylko własną doskonałością chce szerzyć Królestwo Boże (ideał 11). Statyczny kształt duchowości, który był idealnym modelem jeszcze na początku XX wieku i którego cechy zasadnicze koncentrowały się wokół własnego uświęcenia, począwszy już od Piusa X przesuwa punkt ciężkości w kierunku duszpasterskim⁴. Dopełniają tego Pius XI⁵, Pius XII⁶ a zwłaszcza Sobór Watykański II⁷.

³ Por. W. Piwowarski: Księża w opinii parafian miejskich. *Więź* 1964 nr 7 s. 69—85.

⁴ Por. Pius X. *Exhortatio ad Clerum Catholicum Haerent animo*. ASS 41 (1908) s. 555—577.

⁵ Por. Pius XI: *Enc. Ad Catholicos sacerdotii*. Tłum. S. Okoński. Tuchów 1936 s. 50.

⁶ Por. Pius XII: *Adhortatio apostol. Menti nostrae*. AAS 42 (1950) s. 674.

⁷ Dwa dokumenty soborowe: O posłudze i życiu kapłańskim oraz o formacji kapłańskiej, razem z Konstytucją dogmatyczną o Kościele i Konstytucją o liturgii, tworzą podstawy obrazu kapłana według Soboru Watykańskiego II.

Poważne przemiany ostatnich lat stawiają duchownych wobec nowych zagadnień. Konieczne jest szukanie metod przenikania katolicyzmu do struktur, umysłowości i obyczajów nowej cywilizacji, zwłaszcza cywilizacji wielkomięskiej, technicznej, cywilizacji do niedawna jeszcze graficznej, której wyrazem była książka i gazeta, a dziś już słuchowo-wizualnej, tworzonej przez radio, kino, telewizję.

Strona praktyczna katolicyzmu musi być wciąż układem otwartym, a to wymaga także nowego kształtu duchowości laików i kapłanów. Konieczna była zatem rewizja form osiągania doskonałości. Także alumni traktują swe życie wewnętrzne jako postulat apostołski. Na tej podstawie wzrasta zaangażowanie ich w apostołstwo funkcjonalne. Tego wymaga też pedagogika (wychowanie przez uczestnictwo) oraz socjologia wychowania⁸.

Na ideał kapłana modlitwy rozumianej jak wyżej przedstawiono, padło 1801 wyborów, czyli 69,3⁰%. Jest więc on też bardzo preferowany przez kleryków badanych seminariów.

Trzecie miejsce z kolei w preferowanych ideałach swego kapłaństwa przyznali klerycy kapłanowi liturgiście. Ten otrzymał 1783 wyborów co stanowi 68,6⁰%. I tu także ma się na myśli posoborową interpretację liturgii i jej funkcji. *Konstytucja o liturgii* ukazuje, jak Kościół urzeczywistnia się w liturgii oraz uwydatnia jej społeczny charakter. Wierni są jej podmiotem⁹, przydziela się im nie tylko zadania przyjmowania owoców liturgii, ale jej czynnego współkształtowania. Wierni są po prostu liturgami (*KL* n. 6,14,36,40). Od dostrzeżenia i uznania liturgicznej funkcji wiernych otwiera się droga do ujęcia zgromadzenia liturgicznego jako funkcji Kościoła¹⁰.

Cały Kościół jest społecznością liturgiczną, bo w nim Chrystus uobecnia Tajemnicę Paschalną (*KL* n. 6). Wprowadzić kogoś w Kościół, który sam jest „sakramentem”¹¹, to przygotować do bardzo świadomego i pełnego udziału w Misterium Eucharystycznym oraz w pozostałych sakramentach. Wizja takiej funkcji liturgii spowodowała wysoką pozycję ideału kapłana właśnie liturgisty.

Kapłan młodzieżowiec zajmuje czwartą pozycję z dość wyraźną różnicą w liczbie wyborów w stosunku do ideału poprzedniego.

Interesujące jest ostatnie miejsce ideału kapłana naukowca z olbrzymią różnicą liczby wyborów na jego niekorzyść w stosunku do zajmujących pierwsze lokaty ideałów: czwartego, siódmego i dwunastego. Liczba wyborów (663 czyli 25,5⁰%) świadczy o wyraźnej niepopularności tego ideału wśród badanych. Formacja intelektualna, uzdalniająca do skutecznej apologii religijnego światopoglądu, na co zdaje się wskazywać proponowany ideał, a także wpajanie zamiłowania do pracy naukowej przyszłych kapłanów, nie odpowiadają badanym. Zdaje się, że i tu Sobór wywarł swój wpływ, który aczkolwiek nakazuje w studiach seminaryjnych ugruntowanie nurtu doktrynalnego, a więc rozwoju intelektualnego, każe

⁸ Por. J. Chałasiński: *Spółczesność i wychowanie*. Warszawa 1969 s. 91—138.

⁹ Por. O. Semmelroth: *Kapłański Lud Boży i jego urzędowi pasterze*. *Concilium*, jw. 1968 t. 1—10 s. 28—35.

¹⁰ Por. F. Blachnicki: *Teologia pastoralna ogólna*. Lublin 1970 s. 356.

¹¹ Por. H. Rennings: *Cele i zadania laikatu*. *Concilium*, jw. 1969 t. 1—5 s. 141. J. Groot: *Świat i Sakrament*. *Concilium*, jw. 1968 t. 1—10 s. 17—26.

to czynić przede wszystkim przez wprowadzenie w *Misterium Christi* (DFK n. 4,16), oraz zagwarantowuje taki kierunek studiów, który by sprzyjał rozwojowi ducha modlitwy u kleryków. Nadto nie bez znaczenia jest rezygnacja Kościoła z apologetycznego nastawienia do świata.

Na przedostatnim miejscu w ogólnym zestawie znajduje się kontemplatyk otrzymujący 956 wyborów, co stanowi 36,8⁰%. Miałby to być ksiądz, w życiu którego najważniejszą sprawą jest kontemplacja Boga, modlitwa i rozmyślanie, by własną doskonałością szerzyć Królestwo Boże. Jest to ideał zbudowany raczej na wzorach ascezy zakonnej propagowanej w seminariach nie tylko zakonnych, ale i niestety diecezjalnych.

Inne ideały umieszczone w tablicy nr 1 omówione będą w dalszej części analiz szczegółowych. Tu zwrócono tylko uwagę na pierwsze i końcowe wyniki tabeli.

2. SZCZEGÓŁOWA ANALIZA PREFERENCJI IDEAŁÓW W POSZCZEGÓLNYCH BADANYCH GRUPACH

A. Preferencja ideałów kapłaństwa a pochodzenie społeczne badanych

Spośród 200 przebadanych kleryków, 93 było pochodzenia chłopskiego, 94 robotniczego oraz 13 inteligenckiego. Najmniej liczna jest grupa kleryków pochodzenia inteligenckiego i dlatego nie może być w ścisłym znaczeniu reprezentacją kleryków pochodzenia z tej grupy społecznej. Biorąc jednak pod uwagę fakt, iż na 200 przebadanych kleryków tylko 13 było pochodzenia inteligenckiego, może to nasuwać uzasadnione przypuszczenie o znikomym ich procesie w naszych seminariach. Wyniki tak małej jednak grupy przebadanej upoważniają do wysunięcia ostrożnych wniosków o tendencjach panujących u kleryków pochodzenia inteligenckiego odnośnie badanego zagadnienia.

Nie zachodzą zasadnicze różnice zwłaszcza w preferencji ideałów u kleryków pochodzenia chłopskiego i robotniczego. Co do tego, że trzeba być w przyszłości kapłanem o cechach ludzkiej dobroci i życzliwości, kapłanem modlitwy i oddziałującym na wiernych poprzez liturgię, zgodni są na podstawie przeprowadzonych badań klerycy pochodzenia zarówno chłopskiego jak i robotniczego. Podobna preferencja ideałów kapłaństwa u kleryków tych dwóch grup społecznych świadczy o zbliżonej percepcji wartości przez jednych i drugich w ujednoczonym bardzo szybko ekonomicznie i kulturowo społeczeństwie.

Inaczej wygląda kolejność omawianych ideałów u kleryków pochodzenia inteligenckiego w stosunku do dwu wyżej omawianych grup. Tu widoczne są większe różnice. A oto kolejność początkowych i końcowych wyborów tej grupy: kapłan człowiek życzliwy, entuzjasta laikatu, kapłan młodzieźowiec, kapłan człowiek kultury. Na trzynastym miejscu kontemplatyk a na czternastym, ostatnim, kapłan ubogi.

Między rangami ideałów kapłaństwa u kleryków tych trzech grup społecznych obliczono współczynnik korelacji Spaermana¹², którą obrazuje tab. 2.

¹² Korelacja — współzależność między dwoma szeregami zmiennych. Współczynnik korelacji — liczba, która wskazuje nam jaka jest wielkość tej zależności. Współczynnik korelacji może zmieniać się od -1, co oznacza całkowitą korelację ujemną, poprzez zero, co oznacza zupełną niezależność, do +1, co oznacza całkowitą korelację dodatnią. Por. J. Guilford: Podstawowe metody statystyczne w psychologii. Warszawa 1964 s. 146—147.

Tab. nr 2. Korelacja rangi ideałów

Pochodzenie	chłopskie	robotnicze	inteligenckie
chłopskie		0,890	0,341
robotnicze	0,890		0,578
inteligenckie	0,341	0,578	

Jak widać ranga ideałów u kleryków pochodzenia chłopskiego koreluje bardzo wysoko z rangą tychże ideałów u kleryków pochodzenia robotniczego ($\rho=0,890$; korelacja statystycznie bardzo istotna). Korelacja statystycznie nieistotna zachodzi między rangami ideałów u kleryków pochodzenia chłopskiego i inteligenckiego ($\rho=0,341$), zaś między rangami ideałów u kleryków pochodzenia robotniczego i inteligenckiego jest korelacja statystycznie istotna ($\rho=0,578$).

B. Preferencja ideałów kapłaństwa u kleryków badanych grup w poszczególnych seminariach

Badania tą samą metodą przeprowadzono w następujących seminariach: częstochowskim, lubelskim, przemyskim, salezjańskim w Krakowie, sandomierskim, śląskim w Krakowie, wrocławskim. Przy wyborze seminariów kierowano się przewagą pochodzenia społecznego kleryków. Przebadano kleryków w zasadzie z roku czwartego i piątego, stąd badane grupy są nieliczne.

Tab. nr 3. Dane o badanych klerykach w poszczególnych seminariach

Seminarium	Liczba badanych	Poch. społ.			Sł. wojsk.		Przed seminarium			
		ch.	r.	i.	tak	nie	studia		dr zawod.	
							tak	nie	tak	nie
częstochowskie	24	9	14	1	13	11	0	24	1	23
lubelskie	17	12	2	3	0	17	0	17	0	17
przemyskie	30	24	6	0	19	11	0	30	1	29
salezjańskie										
w Krakowie	21	12	8	1	11	10	2	19	2	19
sandomierskie	38	20	17	1	20	18	0	38	2	36
śląskie										
w Krakowie	29	9	19	1	12	17	0	29	5	24
wrocławskie	41	7	28	6	25	16	3	38	3	38
R a z e m:	200	93	94	13	100	100	5	195	14	186

Seminarium częstochowskie

U kleryków tego seminarium wyraźnie uderza bardzo wysoka ranga ideału kapłana proroka. Ideał tego kapłana w ogólnym zestawie rang przez 12 kleryków był wybrany jako pierwszy, z czego 5 tak wybierających było właśnie z seminarium częstochowskiego. Ośmy w kolejności rang jest ideał kapłana kontemplatyka, który w innych seminariach najczęściej zajmuje przedostatnie miejsce.

Seminarium lubelskie

Znaczną przewagę w liczbie wyborów preferowany tu jest ideał kapłana liturgisty, przed entuzjastą laikatu. Ten ostatni w grupie badanych omawianego seminarium ma najwięcej zwolenników. Charakterystyczne, że kapłan człowiek modlitwy, jedynie tu znalazł się daleko w tabeli (ósme miejsce). Również ideał kapłana ubogiego jest mało popularny. Kontemplatyk ze znaczną różnicą wyborów zajął zdecydowanie ostatnie miejsce w tabeli.

Seminarium przemyskie

Klerycy przemyscy wyraźnie preferują ideały: kapłana człowieka modlitwy oraz kapłana troszczącego się o właściwe miejsce liturgii w życiu wiernych. Daleko bo na dwunastej pozycji uplasowali klerycy przemyscy entuzjastę laikatu. Naukowiec zajmuje ostatnie miejsce. Warto zaznaczyć, iż prawie wszyscy badani klerycy tego seminarium są pochodzenia chłopskiego.

Seminarium salezjańskie w Krakowie

W badanej grupie kleryków salezjańskich znamienne jest to, iż tylko pięciu nie ukończyło 25 lat życia, siedmiu zaś ma więcej niż 27 lat. Stosunkowo najwyższą rangę dają klerycy salezjańscy dla ideału kapłana młodzieżowca. Wysoko też cenią działanie przez liturgię. Jedenastą lokatę przyznali kontemplatykowi, przy czym ideał ten przyświecał tylko jednemu klerykowi tego seminarium. Naukowiec zdecydowanie jest ostatni w tabeli i warto zaznaczyć, że 10 kleryków omawianego seminarium zakonnego (na 21 badanych) przyznało temu ideałowi końcowe, czternaste miejsce.

Seminarium sandomierskie

Tu wyraźnie dominuje tendencja w stronę ideału kapłana życzliwego, człowieka modlitwy, liturgisty. Naukowiec i tu zajmuje ostatnie miejsce, z najmniejszą liczbą wyborów ze wszystkich seminariów, bo aż 14 kleryków tego seminarium umieściło ów ideał na ostatnim miejscu.

Seminarium śląskie w Krakowie

Warto przypomnieć, iż jest to jedyne seminarium w Polsce, w którym kleryków przed otrzymaniem subdiakonatu, obowiązuje roczna praca fizyczna w wybranym przez siebie zakładzie pracy. Badani jeszcze temu obowiązki nie podlegali. Grupa badanych kleryków śląskich jest jedną z tych, które najwyżej preferują ideał kapłana człowieka modlitwy. Znamienne, że ów ideał u 11 kleryków tej grupy jest na pierwszym miejscu lub niepełnym pierwszym. Wysoko też klerycy śląscy cenią ideał kapłana ubogiego. Najmniej i tu popularny jest ideał kapłana naukowca.

Seminarium wrocławskie

Klerycy wrocławscy w zasadzie nie odbiegają w wyborze proponowanych ideałów od reszty seminariów polskich. Najwięcej jednak z dotychczas analizowanych seminariów klerycy wrocławscy cenią kapłana człowieka kultury. Ten miałby pociągać kulturę, wiedzę, inteligencją, oczywiście w zespole wartości podanych w innych ideałach. Także klerycy jedynie tego seminarium uplasowali na wyższej pozycji naukowca. Najmniej popularny jest tu ideał kontemplatyka.

C. Korelacja między rangami ideałów badanych grup w poszczególnych seminariach

Podobnie jak w przypadku analiz badanych grup zróżnicowanych ze względu na pochodzenie społeczne, obliczono także współczynnik korelacji między rangami ideałów kapłaństwa badanych grup w poszczególnych seminariach.

Współczynnik korelacji (współzależności między dwoma szeregami zmiennych) wskazuje jaka jest wielkość tej zależności.

Tab. nr 4. Korelacje między rangami ideałów wszystkich omawianych grup w poszczególnych seminariach

Seminaria	Częstochowskie	Lubelskie	Przemyskie	Salezjańskie	Sandomierskie	Śląskie	Wrocławskie
częstochowskie		0,356	0,732	0,609	0,490	0,680	0,520
lubelskie	0,356		0,582	0,747	0,725	0,553	0,701
przemyskie	0,732	0,582		0,767	0,876	0,744	0,606
salezjańskie	0,609	0,747	0,767		0,854	0,872	0,790
sandomierskie	0,490	0,725	0,876	0,854		0,779	0,660
śląskie w Krakowie	0,680	0,553	0,744	0,872	0,779		0,676
wrocławskie	0,520	0,702	0,606	0,790	0,660	0,676	

Jak widać z tabeli korelacji, nie może być bardzo wielkich różnic w preferencji ideałów między poszczególnymi grupami kleryków badanych seminariów, co potwierdzają współczynniki korelacji (liczby), ujawniające dużą współzależność między szeregami zmiennych. Analizy miejsc ideałów w tabelach rysują pewną specyfikę niektórych seminariów.

IV. PREFERENCJA IDEAŁÓW KAPŁAŃSTWA U KLERYKÓW NIEMIECKICH

W seminarium duchownym w Erfurcie (jedynym na terenie NRD) poddano badaniom, tą samą metodą kleryków niemieckich. Na ogólną liczbę 150 kleryków tego seminarium, przebadano sześćdziesięciu czterech, gdyż spora ich grupa przebywała poza domem wspólnym, co przewiduje odmienny od naszego system organizacji studiów. Klerycy przebywający poza domem wspólnym (seminarium) mieszkają przez pewien czas w wyszukanej przez siebie stancji i jako studenci teologii uczęszczają na wykłady razem z innymi alumnami. Są to tzw. eksterniści. A oto dane o badanych klerykach niemieckich:

Tab. nr 5. Dane o badanych klerykach niemieckich

Liczba badanych	Pochodzenie społeczne			Przed seminarium			
	chł.-	rob.	int.	studia		Prac. zaw.	
				tak	nie	tak	nie
64	6	44	14	4	60	23	41

Pochodzenie robotnicze, jak widać na tablicy, reprezentuje najliczniejsza grupa, najmniej kleryków erfurckich pochodzi z rodzin chłopskich.

Dwudziestu trzech badanych przed wstąpieniem do seminarium pracowało zawodowo. Znamienne jest to, iż czas ich pracy był stosunkowo długi (od 3 do 10 lat). Warto jeszcze nadmienić, że większość badanych kleryków niemieckich (35) pochodzi z miast liczących od 10 do 100 tys. i więcej mieszkańców.

A oto ogólne zestawienie preferencji ideałów osób badanych w Niemczech z liczbą i procentem wyboru każdego ideału. Podstawą procentu jest liczba 832, gdyż jest to maksymalna liczba możliwych wyborów dla każdego ideału, gdy $n=64$.

Tab. nr 6. Preferencja ideałów u kleryków NRD

Ranga	Nazwa ideału	Liczba wyborów	Procent	Nr ideału
1.	Kapłan prorok	653	78,5	13
2.	Entuzjasta laikatu	595	71,5	14
3.	Kapłan człowiek życzliwy	543	65,3	4
4.	Kapłan człowiek modlitwy	534	64,2	7
5.	Apostoł ubogich	478	57,5	2
6.	Kapłan młodzieżowiec	470	56,5	5
7.	Kapłan człowiek otwarty	457	54,9	6
8.	Apostoł chorych	386	46,4	3
9.	Entuzjasta wspólnot kapłańskich	362	43,5	10
10.	Kapłan liturgista	348	41,8	12
11.	Naukowiec	259	31,1	8
12.	Kapłan ubogi	259	31,1	9
13.	Kontemplatyk	257	30,1	11
14.	Kapłan człowiek kultury	223	26,8	1

Z zestawienia widać, że badani klerycy niemieccy cenią bardzo wysoko ideały: trzynasty i czternasty. Ideał trzynasty brzmi: Poświęcić się głoszeniu Ewangelii przy pomocy różnych form przekazywania Słowa Bożego dziś stosowanych i dostępnych (kapłan-prorok). Popularność tego ideału u kleryków niemieckich pozostaje w związku z sytuacją Kościoła niemieckiego. Przede wszystkim duży wpływ ma tutaj protestantyzm. Na 19 milionów mieszkańców NRD w przybliżeniu 14 milionów to protestanci, zaś tylko około 2 miliony stanowią katolicy¹. Na terenie Niemiec jest gęsta sieć protestanckich kościołów, w których głównym akcentem nabożeństw jest Słowo Boże. Silny jest też z pewnością wpływ teologii protestanckiej, której podstawą jest teologia biblijna. Dodając do tego postulaty soborowe odnośnie studium Pisma św. (KO), głoszenie Słowa Bożego (DFK n. 4,13; KK n. 5,7,13,28; DK n. 10; DM n. 22; DB n. 8,22, 28,30), zrozumiałą się staje wielka popularność ideału kapłana-proroka u kleryków erfurckich.

Drugie miejsce zajmuje entuzjasta laikatu. Ideał ten brzmi: Współpracować ze świeckimi. Powierzać im te prace duszpasterskie, które mogą

¹ Por. F. Klostermann: *Priester für Morgen*. Innsbruck 1970 s. 36.

spełniać. Rozwijać apostołstwo świeckich, szerzyć ideał zadań laikatu w Kościele. Badani klerycy za istotną sprawę swej przyszłej działalności uważają również współpracę ze świeckimi. Współpraca z laikatem jest w Niemczech propagowana i realizowana. W 1952 r. został powołany przez Episkopat niemiecki tzw. Centralny Komitet Katolików Niemieckich, którego zadaniem jest koordynowanie tej współpracy². W instytucji tej są liczne departamenty: zagadnień społecznych, cywilnych, kulturalnych itp. Istnieją grupy pracy dla spraw: małżeństw i rodziny, szkolnictwa i wychowania, pracy społecznej, działalności politycznej, diaspory, misji, prasy, radia, telewizji itd.³. Prace tej instytucji katolików niemieckich są uzgadniane z Episkopatem.

Sprawa współpracy duchowieństwa z laikatem nie jest więc w Niemczech nowa. Oczywiście pomija się tu zagadnienie czynnego udziału wiernych w spełnianiu funkcji liturgicznych, należnych im na mocy powszechnego kapłaństwa, co w tym kraju aktualne było już przed decyzjami Soboru. Zaleca on wyraźnie współdziałanie z laikatem w wielu swoich dokumentach, co także z pewnością ma wpływ na tak wysoką rangę ideału kapłana przepowiadającego u niemieckich kleryków.

Konstytucja Dogmatyczna o Kościele określa istotę apostołstwa świeckich: „... jest to uczestnictwo w samej zbawczej misji Kościoła i do tego apostołstwa sam Pan przeznacza wszystkich przez chrzest i bierzmowanie...” (KK n. 33). Kościół realizuje swoje zadania poprzez wszystkich swoich członków (DA n. 3). Duszpasterstwo i apostołstwo świeckich wzajemnie się uzupełniają, duszpasterze mają uznawać i wspierać godność świeckich w Kościele, mają korzystać z ich roztropnej rady, powierzać im zadania w służbie dla Kościoła i pozostawiać swobodę działania (KK n. 37). Konstytucja o liturgii mówi o czynnym udziale w niej wiernych (KL).

Postawa Kościoła w stosunku do świeckich wyrażona w dokumentach soborowych, niewątpliwie wyrażona jest też w wyraźnej preferencji ideału kapłana entuzjasty laikatu u kleryków.

Jako trzeci występuje ideał kapłana — człowieka życzliwego, po nim kapłan człowiek modlitwy. Na piątym miejscu stawiają klerycy niemieccy apostoła ubogich. Poczucie konieczności pomocy drugiemu człowiekowi będącemu w potrzebie jest wyrażone w dobrze zorganizowanej w tym kraju akcji charytatywnej. Istnieje tzw. Niemiecki Związek Miłości koordynujący już od 1897 r. prace licznych charytatywnych instytucji tak wewnątrz jak i na zewnątrz kraju⁴. Zwłaszcza młodzież szybko reaguje na każde wezwanie udzielenia pomocy będącemu w potrzebie, co wyraża się w spontanicznie organizowanych przez młodzież w tym celu akcjach. Nie jest to z pewnością bez wpływu na tak wysoką pozycję ideału kapłana ubogich u młodzieży seminarium w Erfurcie.

Najmniej popularny u kleryków niemieckich jest ideał kapłana — człowieka kultury, być może cechy składające się na miano takiego człowieka wydawały się tak oczywiście przynależność do księdza, że nie stanowiły dla badanych (w połowie pochodzących z dużych miast) ideału.

² Por. Bilan du Monde. Encyclopedie Catholique du Monde Chretien. Vol. II. Paris 1964 s. 65.

³ Por. Tamże, s. 64.

⁴ Por. Tamże, s. 66.

ZAKOŃCZENIE

Zadaniem pracy było zbadanie preferencji ideałów kapłaństwa u kleryków niektórych seminariów polskich i niemieckiego. Badanie dotyczyło preferencji ze zbioru ideałów środków (14), które wyrażają różne sposoby realizacji zasadniczego celu kapłaństwa.

Preferencja ideałów kapłaństwa u kleryków polskich (badanych) przedstawia się następująco: Badani klerycy polscy najbardziej preferują ideał kapłana człowieka o cechach ludzkiej dobroci i życzliwości, kapłana człowieka modlitwy i kapłana doceniającego znaczenie oddziaływania przez liturgię. Klerycy pochodzenia chłopskiego nie różnią się zasadniczo od kleryków pochodzenia robotniczego w preferencji ideałów. U kleryków pochodzenia inteligentckiego rysuje się tendencja zbliżenia do laikatu i otwartości.

Między badanymi grupami w poszczególnych seminariach duchownych zachodzą większe lub mniejsze różnice w preferencji. Klerycy częstochowscy cenią stosunkowo wysoko ideał kapłana proroka i kontemplatyka, zaś bardzo nisko stawiają entuzjastę laikatu i młodzieżowca. U kleryków lubelskich dominują ideały kapłana liturgisty i entuzjasty laikatu, bardzo niepopularny zaś jest ideał kontemplatyka, na co wskazuje liczba wyborów. Seminarium przemyskie reprezentuje ideały typowe dla ideałów kleryków polskich w skali ogólnej. Klerycy salezjańscy z Krakowa najwyżej cenią ideały: kapłana liturgisty i młodzieżowca. Ideały kleryków sandomierskich są najbliższe ideałom kleryków przemyskich. Klerykom śląskim w Krakowie imponuje bardziej kapłan ubogi oraz ideał kapłana człowieka modlitwy, który jedenastu kleryków tego seminarium (na 29 badanych) umieściło na pierwszym i niepełnym pierwszym miejscu. W seminarium wrocławskim preferują ideał: kapłana człowieka życzliwego, liturgisty i kapłana człowieka modlitwy; tendencję zwykłą ma ideał naukowca.

Między rangami ideałów w większości badanych seminariów współczynnik zależności jest wysoki (tab. nr 4). Wysoki współczynnik zależności między rangami ideałów wszystkich badanych grup w Polsce (rozróżnionych na pochodzenie społeczne oraz poszczególne badane seminaria), świadczyć może o jednolitej zasadniczo postawie badanych kleryków do wizji siebie jako księdza w przyszłości. Do takiej postawy przyczyniło się z pewnością przede wszystkim upowszechnienie świeżych i atrakcyjnych osiągnięć soborowych, oddziałujących na nasze seminaria długo kształtujące jednakowy, polski profil kapłana.

Na podstawie przeprowadzonych w Erfurcie badań należy stwierdzić: Klerycy niemieccy wyraźnie preferują ideał kapłana przepowiadającego słowo Boże, współpracującego ze świeckimi, a także kapłana — człowieka o cechach ludzkiej życzliwości i dobroci, przy czym ideał kapłana proroka i entuzjasty laikatu są preferowane bardzo wyraźnie przed innymi (tab. nr 6).

Wyżej przedstawiona preferencja ideałów u badanych kleryków niemieckich wydaje się, iż jest wynikiem odmiennych od polskich warunków. Zapewne wywarł tu swój wpływ protestantyzm i mniejsza ostrożność co do działalności laikatu w Kościele.

Nie jest zadaniem niniejszego artykułu ocena, która z przedstawionych wizji księdza jest właściwsza: proponowana przez badanych kleryków polskich czy niemieckich. Obie są właściwe dla własnego środowiska, jeśli pełnią należne im funkcje. Znajomość jednak tendencji ku takiej czy innej wizji księdza u kleryków, może być przydatna w pedagogicznej i dydaktycznej pracy w seminarium.

ÜBER DIE PRÄFERENZ DER IDEALE DES PRIESTERTUM BEI KLERIKEN
EINE EMPIRISCHE STUDIE AUF GRUND DER IN EINIGEN
PRIESTERSEMINAREN IN POLEN UND IN DER
DEUTSCHEN DEMOKRATISCHEN REPUBLIK
ANGESTELLTEN UNTERSUCHUNGEN

ZUSAMMENFASSUNG

Der Wandlungsprozeß, der in der ganzen Welt auf allen Lebensgebieten vor sich geht, bewirkt auch Wandlungen im Bewußtsein, in der Denkart, in der Haltung und in der Einstellung der Menschen. Von diesem Prozeß blieb auch die Kirche nicht ausgenommen, und in ihr auch nicht die Priester. An diesem Prozeß sind ebenfalls die Kleriker in den Priesterseminaren beteiligt.

Gestützt auf die Theorie der Persönlichkeit, vor allem die von G. Allport, kann man feststellen, daß die Entwicklung des Menschen zur gereiften Persönlichkeit dann stattfindet, wenn der Mensch aus vielen ihm angebotenen Werten ein Ganzes, eine eigene Lebensphilosophie, in diesem Falle ein Ideal des Priesters auszuwählen und zu verwirklichen vermag. Unter dem Einfluß der äußeren Milieu des Menschen stattfindenden Wandlungen ändert sich jedoch auch die Hierarchie der Werte, ihre Präferenz im Rahmen dieses Hauptideals.

Unter diesem Aspekt wurde mit Hilfe der psychologischen Methode eine Anzahl von Klerikern in einigen Priesterseminaren in Polen und in der DDR befragt, indem man ihnen 14 positive Thesen — Ideale genannt — vorlegte, um festzustellen, welche der Ideale für sie das Priestertum darstellt, führend sind. Die polnischen Kleriker unterscheiden sich — wenn auch nicht prinzipiell — in der Wahl der Ideale je nach dem Seminar, das sie besuchen, indem die einen das Ideal des Priesters, dem menschliches Wohlwollen und menschliche Güte eigen sind, die anderen aber das Ideal des Priesters als Mann des Gebetes präferieren. Der Koeffizient der Abhängigkeit zwischen den Rangstufen ihrer Ideale ist indes hoch. Die deutschen Kleriker bevorzugen dagegen vor allem das Ideal eines Priesters, der das Wort Gottes predigt und mit den Laien zusammenarbeitet.

Die Analyse der Unterschiede zwischen den Rangstufen einzelner anderer Ideale zeigt bei den Befragten individuelle Tendenzen zur Realisierung des idealen Priesterbildes.